

A stylized black and white graphic of a globe, showing the continents of Europe and Africa. The globe is partially obscured by the text 'STUDIA GEOHISTORICA'.

STUDIA
GEOHISTORICA

NR 05|2017 ROCZNIK HISTORYCZNO-GEOGRAFICZNY

STUDIA GEOHISTORICA. Rocznik historyczno-geograficzny

Redakcja

Bogumił Szady (redaktor naczelny), Beata Konopska,
Tomasz Panecki, Mateusz Zawadzki, Tomasz Związek (sekretarz redakcji)

Redakcja działu Atlas Fontium

Arkadiusz Borek, Marek Stoń

Redakcja językowa i korekta

Konrad Byzdra

Tłumaczenia

Hanna Grygielska-Michalak, Julia Szotysek, Paweł Kucypera, Karolina Frank, autorzy

Rada Naukowa

Zdzisław Budzyński (Rzeszów), Andrzej Janeczek (Warszawa), Tomasz Jurek (Poznań),
Keith Lilley (Belfast/Wielka Brytania), Andrew Pernal (Brandon/Kanada), Tadeusz Siwek (Ostrawa/Czechy),
Rostysław Sossa (Kijów/Ukraina), Grzegorz Strauchold (Wrocław), Robert Šimůnek (Praga/Czechy)

Recenzenci tomu 5

Katarzyna Błachowska, Hennadij Boriak, Jarosław Centek, Robert Ištók, Andrzej Janowski, Tomasz Jaszczóft,
Jolanta Korycka-Skorupa, Elżbieta Kowalczyk-Heyman, Jerzy Łojko, Henryk Olszar, Marta Piber-Zbieranowska,
Zbigniew Podgórski, Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska, Marek Sobczyński, Izabela Sołjan, Michał Targowski,
Michał Zwierzykowski

Redakcja map

Tomasz Panecki, autorzy

Adres Redakcji

Zakład Atlasu Historycznego
Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
Rynek Starego Miasta 29/31
00-272 Warszawa

Strona internetowa

studiageohistorica.pl
Wersja drukowana (papierowa) jest wersją pierwotną rocznika Studia Geohistorica

Współwydawcy rocznika

Polskie Towarzystwo Historyczne, Instytut Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
Rocznik wydawany pod patronatem Komisji Geografii Historycznej przy Polskim Towarzystwie Historycznym
Projekt okładki: Jacek Młodożeniec

Ilustracja na okładce: fragment *Mapy topograficznej wojskowej i statystycznej części Wielkopolski [...]*,
skala: ok. 1:75 000, 1807–1812, Archiwum Państwowe w Poznaniu (sygn. M.w.36), Biblioteka Raczyńskich
w Poznaniu (sygn. M II 797)

Skład i łamanie: Konrad Byzdra

© Copyright by PTH & KUL

ISSN 2300-2875

Nakład 130 egz.

Warszawa 2017

Spis treści • Contents

Tradycje geografii historycznej • Traditions of historical geography

Stanisław Arnold

Geografia historyczna, jej zadania i metody (Wstęp)

(uwagi wstępne: Tomasz Siewierski, opracowanie: Marcin Morawiec) 7

Jan Śniadecki

O Mappie Krajowej

(uwagi wstępne: Beata Konopska, opracowanie: Michał Bąk, Beata Konopska) 20

Artykuły • Articles and theses

Tomasz Związek, Tomasz Panecki

Osadnictwo ołęderskie w badaniach nad rekonstrukcją szesnastowiecznego zalesienia
na przykładzie okolic Nowego Tomysła

The Usage of 18th c. Dutch-type Settlement in the Context of Afforestation Reconstruction

for Early Modern Times on the Example of Nowy Tomysł Vicinities 29

Kamil Nieścioruk

Z problematyki kartograficznej wizualizacji danych historycznych
na przykładzie zachodniogalicyskich cmentarzy wojennych

Cartographic Visualisation of Historical Data

on the Example of the Western Galicia War Cemeteries 63

Zbigniew Babik

W obronie kartografii. Polemika wokół lokalizacji i identyfikacji jezior luboskich

In Defense of Cartography. A Polemic over Localization and Identification of Lubosz Lakes 79

Alexey A. Frolov

Creating Large-Scale Historical Maps in Russian Historiography (20th–21st Centuries).

Methodical Approaches

Tworzenie wielkoskalowych map historycznych w rosyjskiej historiografii XX i XXI w.

Aspekty metodyczne 94

Ewelina Siemianowska

O przewłokach raz jeszcze

Once more on the Subject of Portages 115

Henryk Rutkowski

Granica mazowiecko-litewska między Wizną a Grodnem z 1358 r.

The Mazovian-Lithuanian Border between Wizna and Grodno from 1358 140

Elżbieta Kowalczyk-Heyman

Średniowieczne i wczesnonowoczesne młyny ziemi liwskiej (Młyny na Czerwonce)
Medieval and Early Modern Times Mills of the Liw Area (Mills on the River Czerwonka) 156

Agata Mirek

Female Orders and Congregations in Poland in the 19th and 20th Centuries
Zakony żeńskie na ziemiach polskich w XIX i XX wieku 176

Piotr Eberhardt

Polskie Imperium Słowiańskie według map Stanisława Wendekera z 1939 r.
i Konfederacji Narodu z 1941 r.
The Polish Slavonic Empire according to the Maps of Stanisław Wendeker of 1939
and the Confederation of the Nation of 1941 190

Atlas Fontium

Atlas Fontium
(Marek Stoń) 201

Ewa Kobylińska

Admisje notarialne w diecezji płockiej u schyłku średniowiecza
Admissions of Notaries Public in the Diocese of Płock in the Late Middle Ages 204

Recenzje i omówienia • Reviews and discussions

O rzece i wodzie w życiu codziennym człowieka średniowiecza, red. S. Moździoch, K. Chrzan,
Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku
i Wczesnego Średniowiecza, Wrocław 2015 (Spotkania Bytomskie VIII)
(Rafał Kubicki) 223

Urszula Sowina: Water, Towns and People. Polish Lands against a European Background
until the Mid-16th Century, Frankfurt am Main 2016
(Katalin Szende) 226

Archeologie a letecké laserové skenování krajiny / Archaeology and Airborne Laser Scanning
of the Landscape, ed. M. Gojda, J. John i in., Plzeň 2013
(Grzegorz Szalast) 234

Joanna Plit: Krajobrazy kulturowe Polski i ich przemiany, Instytut Geografii i Przestrzennego
Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego PAN, Warszawa 2016 (Prace Geograficzne, 253)
(Jan A. Wendt) 240

Edward Brooke-Hitching: The Phantom Atlas. The Greatest Myths, Lies and Blunders on Maps,
SIMON & Schuster, London i in. 2016
(Lucyna Szaniawska) 243

Słownik wsi śląskich w średniowieczu, vol. 1: Powiat lubiński, red. Dominik Nowakowski, authors: Dagmara Adamska, Agnieszka Latocha, Dominik Nowakowski, Aleksander Paroń, Marcin Siehankiewicz, Robert Sikorski, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku i Wczesnego Średniowiecza, Wrocław 2014
(Joachim Stephan) 249

Bożena Degórska: Transformacja krajobrazu wschodnich Kujaw w kontekście zmian użytkowania ziemi i osadnictwa (1770–1970), Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2016
(Urszula Myga-Piątek) 252

Janusz Szyszka: Formowanie i organizacja dóbr monarszych w ziemi lwowskiej od połowy XIV do początku XVI wieku, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Societas Vistulana, Kraków 2016 (Maiestas – Potestas – Communitas, 5)
(Bohdan Smereka) 260

Komunikaty i sprawozdania • Communiqués and reports

Interdyscyplinarne Seminarium Naukowe „Młyny wodne w dorzeczu dolnej Wisły od początku XIX do początku XXI wieku” – Toruń, 26 maja 2017 r.
(Dariusz Brykała) 275

Konferencja naukowa „Współczesne badania geograficzno-historyczne krajobrazu kulturowego” – Łódź, 22–23 czerwca 2017 r.
(Łukasz Musiaka) 277

„Kartografia wojskowa krajów Młodszej Europy XVI–XX wieku”. XXX Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii – Toruń–Grudziądz, 13–15 października 2016 r.
(Jerzy Ostrowski) 282

II międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja naukowa z cyklu „Wieś Zaginiona” pt. „Wieś miniona, lecz obecna: ślady dawnych wsi i ich badania” – Chorzów, 16–17 listopada 2016 r.
(Jarosław Suproniuk) 287

XX Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna „Onomastyka – Neohumanistyka – Nauki Społeczne” – Kraków, 21–23 września 2016 r.
(Michał Gochna) 295

39. Ogólnopolska Konferencja Kartograficzna „Wizualizacja kartograficzna w nauce i praktyce” – Zwierzyniec, 26–28 września 2016 r.
(Kamil Nieścioruk) 297

Tematyka historii kartografii na konferencji kartograficznej w Zwierzyncu w dniach 26–28 września 2016 r.
(Lucyna Szaniawska) 299

Spis treści

Seminarium „Historia środowiskowa. Teoria i praktyka” – Warszawa, 23 listopada 2017 r. (Michał Słomski)	304
--	-----

Pro memoria

Andrzej Tomczak (1922–2017)	307
-----------------------------------	-----

* * *

Instrukcja dla autorów • Guidelines for Authors	309
---	-----

problematykę konserwatorską przedstawił: Krzysztof Czartoryski (Narodowy Instytut Dziedzictwa), Piotr Czepas (Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi), Anna Grześkowiak-Przywecka (Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie), Mateusz Klepka (Muzeum Młynarstwa w Jaraczu), Paweł Roszak-Kwiatek (Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”), Filip Tomaszewski (Politechnika Łódzka) oraz Alicja Tymbarska i Małgorzata Cykalewicz (obie Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie). W ostatniej grupie tematycznej znalazły się postery przedstawiające przykłady młynów zaadoptowanych na MEW oraz dobre praktyki projektowe przy podejmowaniu decyzji o założeniu MEW (prezentacje Łukasza Kaliny z Instytutu Odnawialnych Źródeł Energii).

Seminarium było wydarzeniem wpisującym się w obchody Roku Rzeki Wisły. Konferencja została objęta Patronatem Honorowym Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego Piotra Całbeckiego oraz patronatem medialnym kwartalnika „Energetyka Wodna”. Materiały konferencyjne zostały opublikowane na otwartej platformie naukowej Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych¹. ■

Dariusz Brykała
(Toruń)

Konferencja naukowa „Współczesne badania geograficzno-historyczne krajobrazu kulturowego” – Łódź, 22–23 czerwca 2017 r.

W dniach 22–23 czerwca 2017 r. w auli im prof. Stanisława Liszewskiego na Wy-

dziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego odbyła się V Ogólnopolska Konferencja Geografii Historycznej pt. „Współczesne badania geograficzno-historyczne krajobrazu kulturowego”. Jej organizatorami były: Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, Komisja Geografii Politycznej i Historycznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz Komisja Geografii Historycznej Polskiego Towarzystwa Historycznego. Wśród celów konferencji organizatorzy wyróżnili chęć kontynuowania naukowej dyskusji polskich badaczy na temat zagadnień teoretyczno-metodycznych oraz prezentację wyników badań empirycznych w aspekcie rekonstrukcji krajobrazu kulturowego. Nie mniej ważne było podjęcie interdyscyplinarnej współpracy w zakresie badań nad genezą i przemianami krajobrazu kulturowego. Realizacja tych zamierzeń była świetną okazją do integracji różnych środowisk naukowych podejmujących badania geograficzno-historyczne nad krajobrazem kulturowym. Spotkanie zgromadziło 44 prelegentów z ośrodków naukowych w Polsce: Gdańska, Krakowa, Lublina, Łodzi, Olsztyna, Rzeszowa, Słubic, Słupska, Sosnowca, Szczecina, Torunia, Wrocławia i Warszawy oraz z Iwano-Frankowska na Ukrainie.

Konferencję zainaugurowali przedstawiciele organizatorów i władz Wydziału Nauk Geograficznych UŁ. Przed rozpoczęciem pierwszej sesji merytorycznej odbyła się uroczystość z okazji osiemdziesiątych urodzin i pięćdziesięciolecia doktoratu profesora Marka Kotera, twórcy łódzkiej szkoły geografii historycznej i założyciela obecnej Katedry Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych UŁ. Laudację wygłosił pierwszy wypromowany przez niego doktor – Marek Sobczyński. W dalszej kolejności głos zabrał sam jubilat: podziękował za zorganizowanie uroczystości i bardzo interesująco przedstawił wybrane wątki ze

¹ *Młyny wodne w dorzeczu dolnej Wisły od początku XVIII do początku XXI wieku: materiały konferencyjne Interdyscyplinarnego Seminarium Naukowego* (<https://doi.org/10.7163/Konf.0001>, dostęp: 2 sierpnia 2017).

swojego życia prywatnego i zawodowego, nawiązując przy tym do sytuacji politycznej, społecznej i gospodarczej Polski. Po wystąpieniu profesora Kotera uczestnicy konferencji mieli możliwość zabrania głosu, złożenia podziękowań i gratulacji jubilatowi, a także podzielenia się wspomnieniami związanymi z jego osobą.

Jako pierwszy w sesji poświęconej teorii i metodologii badań geograficzno-historycznych wystąpił Bogumił Szady z referatem pt. *W sprawie przedmiotu geografii historycznej*. Prelegent podjął się analizy porównawczej współczesnych stanowisk dotyczących przedmiotu geografii historycznej z perspektywy geograficznej i historycznej, uzasadniając zaproponowany temat rozszerzeniem się zakresu badawczego geografii historycznej i dynamicznym rozwojem dyscyplin pokrewnych. Analizie poddał klasyczne spojrzenie na geografii historyczną Stanisława Arnolda, Władysława Semkowicza i Józefa Szymańskiego, nieco mniej znane ujęcia Gerarda Labudy i Marii Dobrowolskiej oraz pracę Jana Tyszkiewicza (2014).

Jako druga wystąpiła Urszula Myga-Piątek, prezentując interesującą koncepcję badań stratygraficznych krajobrazu kulturowego rozumianych jako analiza układów nawarstwień kulturowych obecnych w krajobrazie oraz będących konsekwencją działalności człowieka. W nawiązaniu do metodologii badań geomorfologicznych i geologicznych zaproponowana metoda pozwala na wykreślanie profili krajobrazowych i identyfikację uskoku krajobrazowych. Wśród różnych wersji procesu rozwoju (nawarstwień) krajobrazów wyróżnione zostały trzy typy: jednorodne i jednolite, niejednorodne lecz jednolite oraz niejednorodne i niejednolite.

W wystąpieniu pt. *Morfologia osadnictwa jako nurt badań geograficzno-historycznych. Refleksje teoretyczne i propozycje reklasyfikacyjne* Tomasz Figlus (główny organizator konferencji) zaprezentował propozycję rozszerzenia i uaktualnienia ter-

minologii w zakresie morfologii osadnictwa. Uzasadniając podjęcie prezentowanej tematyki, podkreślił, że od czasu wydania prac Marka Kotera (1973, 1994), które systematyzowały m.in. pojęcia morfologii i morfogenezy osadnictwa, minęło już sporo czasu. Obecny stan zaawansowania badań osadniczych wymaga więc uporządkowania i uściślenia terminologii, podejść badawczych i problematyki poruszanej w ramach morfologicznych i morfogenetycznych badań osadnictwa na gruncie geografii historycznej. Prelegent podjął próbę zredefiniowania takich składowych morfologii historycznej, jak: fizjonomia historyczna, morfografia, morfometria, morfochronologia, morfologia genetyczna i dynamiczna oraz porównawcza.

Drugą sesję, dotyczącą granic i pograniczy w krajobrazie kulturowym, otworzył Marek Sobczyński referatem *Granice polityczne w krajobrazie – krajobraz pogranicza*. Pierwsza część tego wystąpienia opierała się na analizie wpływu infrastruktury granicznej na kształtowanie krajobrazu kulturowego w ujęciu historycznym. Druga dotyczyła zagadnień formowania krajobrazów pogranicza przez granice jako bariery polityczno-administracyjne. Jako ilustrację zagadnienia przedstawiono wiele przykładów z Polski i zagranicy.

Kolejna prelegentka, Joanna Plit, poruszyła zagadnienia przemian krajobrazów kulturowych Polski na przykładzie Podlasia. Zaproponowana przez nią klasyfikacja uwzględniała nie tylko kwestie społeczne i kulturowe (w szczególności związane z licznymi mniejszościami etnicznymi i narodowościowymi zamieszkującymi omawiany region), ale również aspekty fizycznogeograficzne, które przez wieki determinowały zakres, charakter i intensywność prowadzonej gospodarki. Podsumowaniem prowadzonych analiz było przedstawienie autorskiej mapy krajobrazów kulturowych Podlasia.

Jan Wendt poświęcił swoją prezentację zagadnieniom współczesnych przemian

krajobrazu kulturowego regionu Maramureš w Rumunii. Oprócz ogólnych informacji geograficznych i historycznych uwagę uczestników konferencji zwróciła analiza zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego tego obszaru oraz współczesne formy kultywowania tradycji przez lokalną ludność: stroje ludowe, obyczaje, obrzędy, a także takie elementy (przetrawniki) krajobrazu kulturowego, jak architektura świecka i sakralna.

Zagadnieniom przemian krajobrazu kulturowego Donbasu w czasie konfliktu zbrojnego w latach 2015–2017 poświęcone było wystąpienie Romana Sływki z Podkarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankowsku na Ukrainie. W jego referacie zarysowany został przebieg konfliktu, jak również jego skala i zakres przestrzenny. Kluczowym zagadnieniem był opis zniszczeń omawianego terytorium w formie analizy porównawczej stanu obecnego i przedwojennego. Autor poruszył też kwestie ludnościowe i substancji materialnej: infrastruktury, obiektów architektonicznych itd.

Ostatnim prelegentem drugiej sesji był Tomasz Padło, który zaprezentował wyniki przeprowadzonych na młodzieży szkolnej badań dotyczących map mentalnych historycznego pogranicza na przykładzie Brodnicy i Golubia-Dobrzynia. Konkluzją było stwierdzenie, że historyczny krajobraz kulturowy ma dla badanej grupy zdecydowanie mniejsze znaczenie niż obiekty i tereny leżące na trasie ich dziennej ścieżki życia. Mimo to historyczne granice w sensie kulturowym okazują się trwałe i nadal są widoczne, choćby w powielanych stereotypach na temat osób żyjących po drugiej stronie dawnej granicy.

Po przerwie obiadowej odbyły się trzy sesje tematyczne. Pierwszą z nich, dotyczącą wiejskiego krajobrazu kulturowego, rozpoczęła referatem na temat wizualnej percepcji krajobrazu kulturowego wsi Maria Wieruszewska. Tło analizy stanowiła

w tym wystąpieniu zmiana perspektywy badawczej w naukach społecznych, określana m.in. jako zwrot kulturowy (zwrot przestrzenny, zwrot ikoniczny). Zasadniczą część prezentacji poświęcona była wartościującym i niewartościującym typom percepcji krajobrazu wybranych wsi. Częściowo zagadnieniom percepcji poświęcony był również interesujący i bogato ilustrowany referat Tomasza Marcysia-ka na temat autoetnograficznych badań wsi kosznajderskich.

Klasyczny nurt badań geograficzno-historycznych został zaprezentowany przez Roberta Szmytkiego i Martę Chmielewską, a przygotowany we współpracy z Barbarą Lubicz-Miszewską. Robert Szmytkie przedstawił zagadnienia rozwoju przestrzennego i przemian morfologicznych osiedli Wrocławia wokół dawnych wsi kmiecych, a Marta Chmielewska skupiła się na prezentacji śladów dawnych wsi w strukturze morfologicznej miast konurbacji katowickiej.

Bardzo interesujące było relacjonowane przez lokalną telewizję z Aleksandrowa Łódzkiego wystąpienie Krzysztofa Woźniaka. Zaprezentował on nieznanne wcześniej źródła historyczne – pierwszy opis Aleksandrowa z 1824 r. (co rozstrzyga dotychczasowe wątpliwości co do daty założenia osady) oraz kontrakty osadnicze okolicznych kolonii ołęderskich.

Kolejna sesja, poświęcona krajobrazowi kulturowemu miast, była bardzo zróżnicowana tematycznie. Rozpoczęła ją prezentacja Mirosławy Czerny i Andrzeja Czernego o hiszpańskich wpływach urbanistycznych na powstawanie szachownicowych miast Ameryki Łacińskiej. Reprezentujący większy zespół badawczy Robert Krzysztofik przedstawił interesującą koncepcję hibernacji miast na przykładzie wybranych, stagnujących miast województwa świętokrzyskiego. Marika Pirveli, posługując się przykładem Szczecina, dokonała natomiast próby określenia tożsamości miasta i jego mieszkańców

poprzez połączenie analizy przestrzeni materialnej (*genius loci*) oraz obrazu miasta – jego percepcji i odczuwania przez mieszkańców (*topofilia*). Klasyczne ujęcie w badaniach morfogenezy i morfologii miast zaprezentował Łukasz Musiaka, charakteryzując przemiany przestrzenne i krajobrazowe żuławskiego miasta Nowy Staw w perspektywie historycznej. Wystąpienie to zostało przerwane awarią dostawy prądu, co wymusiło modyfikację porządku wystąpień prelegentów. Po krótkiej przerwie zamiast prezentacji Weroniki Dragan dotyczącej architektoniczno-urbanistycznego podejścia do kwestii badań miejskich na przykładzie Zbąszynka (przykład analizy kompozycji miejsca w połączeniu z jego kontekstem historycznym) zrealizowano dwa niewymagające bogatego materiału ilustracyjnego wystąpienia z ostatniej z zaplanowanych sesji, poświęconej zagadnieniom metodologicznym oraz wykorzystaniu materiałów źródłowych w rekonstrukcji krajobrazu kulturowego. Historyk Anna Pytasz-Kołodziejczyk pochyliła się nad problematyką badań zasobów wodnych Wielkiego Księstwa Litewskiego do końca XVI w., a Marek Słoń wygłosił interesujący referat dotyczący niezwykle złożonego zagadnienia zakresów znaczeniowych pojęcia *miasta*, zwracając przy tym uwagę na konieczność rozróżnienia między formą miasta wywodzącą się z samorządnej gminy, a wynikającą z realiów osadniczych.

Po przerwie kontynuowano zaplanowane wystąpienia. Ostatnie trzy, bardzo ciekawe referaty poprzedzające uroczystą kolację zostały wygłoszone przez Beatę Konopską (*Opisy historyczne jako źródło informacji przestrzennej na przykładzie kleśk elementarnych w Polsce średniowiecznej i nowożytnej*), Dariusza Brykałę (*Rozmieszczenie młynów łodnych na dolnej Wiśle w świetle źródeł kartograficznych z XVIII i XIX wieku*) oraz wspomnianą już Weronikę Dragan.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się od niezwykle interesującej, wpisującej się w nurt badań HGIS (*Historical GIS*) sesji, na której poruszono kwestię wykorzystania metod geoinformacyjnych w badaniach przemian krajobrazu kulturowego. Omówione zostały tu zagadnienia wykorzystania analizy archiwalnych źródeł kartograficznych i narzędzi GIS do weryfikacji inwentaryzacji spichlerzów zbożowych w Kazimierzu Dolnym, wykonanych w okresie odbudowy miasta ze zniszczeń powstałych w wyniku drugiej wojny światowej (Kamil Nieścioruk). Tomasz PANECKI, wykorzystując obszar powiatu nowotomyskiego, przedstawił dylematy badawcze związane z kwestią definicji *jednostki osadniczej i miejscowości* w różnych okresach historycznych i pochylił się nad zagadnieniem identyfikacji tego samego ośrodka w różnych źródłach.

„Oceną wiarygodności obrazu sieci komunikacyjnej powiatu lubelskiego na *Mappie szczególnej województwa lubelskiego* Karola Perthéesa z 1786 roku” zajął się Mateusz Zawadzki. Prelegent zauważył, że w literaturze przedmiotu widoczne są wyraźne braki w analizie niekartometrycznych źródeł kartograficznych wykorzystywanych do rekonstrukcji krajobrazu kulturowego. Posługując się metodą retrogressywną i GIS, dokonał weryfikacji danych zawartych w dziele Karola Perthéesa i porównał je z innymi archiwalnymi materiałami źródłowymi (głównie kartograficznymi). Analiza krytyczna źródła wykazała wiele nieścisłości mapy, co wymaga prowadzenia dalszych pogłębionych studiów w tym zakresie. Michał Dziembowski wygłosił zaś w imieniu większego zespołu badawczego referat dotyczący geoprzestrzennej rekonstrukcji zagospodarowania hydrotechnicznego rzek w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, będący pokłosiem realizowanego grantu dotyczącego młynów wodnych dorzecza dolnej Wisły. Należy podkreślić, że obok

aktualności poruszanej problematyki i wykorzystanej metodologii zaprezentowane tematy cechowały duże walory poznawcze. Pierwszą sesję drugiego dnia konferencji zakończyły dwa wystąpienia studentów Uniwersytetu Łódzkiego, w których poruszono problematykę wykorzystania narzędzi GIS w analizie nieruchomego dziedzictwa kulturowego na przykładzie powiatu opoczyńskiego (Angelika Jasion) oraz rozmieszczenia nazw geograficznych potencjalnie związanych z mitologią słowiańską w Polsce (Karol Pabijan). Zarówno te dwa, jak i pozostałe referaty były żywo komentowane w panelu dyskusyjnym.

Badania dziedzictwa kulturowego i regionów wielokulturowych to temat kolejnej sesji, którą rozpoczęła Izabela Lewandowska. Głównymi wątkami badawczymi wystąpienia pt. *Warmia i Mazury jako palimpsest, czyli o oswajaniu poniemieckiej przestrzeni po II wojnie światowej* były: stosunek napływowej ludności do zastanego dziedzictwa sakralnego i świeckiego, próby oswajania i wrastania w krajobraz oraz działalność władz, lokalnej administracji i służb konserwatorskich. Jako kolejny z własną wizją okoliczności mordów na ludności żydowskiej w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej wystąpił Andrzej Rykała. Poruszył on również kwestie form upamiętniania tych wydarzeń oraz tzw. miejsc niepamięci i niemiejsc pamięci. Należy odnotować, że wystąpienie to spotkało się z żywą reakcją panelistów, a dyskusja kontynuowana była w kularach. Kwestie religijne poruszyła w swoim referacie Krystyna Krawiec-Złotkowska. Podjęła ona próbę określenia roli wyznania katolickiego w utrzymaniu polskości przez Kaszubów w XIX w., kiedy to – jak stwierdziła – „ziemia pomorska” zdominowana była przez protestantyzm. Następną referentką, Małgorzata Skulimowska, zaprezentowała analizę krajobrazu kulturowego województwa podkarpackiego. Ciekawe

i oryginalne wystąpienie z perspektywy archeologicznej, wpisujące się w nurt badań nad krajobrazami konfliktu (*landscape of conflict*) i okraszone autorskimi animacjami, zaprezentowała Anna Majewska. Zdecydowanie inną tematyką, niebazującą na ujęciu regionalnym, zajęła się Magdalena Olejniczak, która przedstawiła własne przemyślenia, materiał porównawczy oraz próbę podsumowania stanu wiedzy na temat militarnego krajobrazu kulturowego w Polsce. Główny wniosek, jaki można wysnuć z zaprezentowanych treści, wskazuje na brak usystematyzowania terminologii oraz zakresu badawczego zagadnień związanych z militarnym krajobrazem kulturowym.

W ostatniej sesji poruszone zostały głównie zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych. Uczestnicy konferencji mogli wysłuchać wystąpień poświęconych braciom czeskim w okolicach Strzelina (Joanna Szczepankiewicz-Battek i Marek Battek), cerkwiom łemkowskim (Marek Barwiński), cmentarzom osad kolonizacji fryderycjańskiej (Monika Cepil), pozostałościom poewangelickim w Piotrkowie Trybunalskim (Anna Kruś) oraz rodzinnym mauzoleom prawosławnym województwa łódzkiego (Magdalena Zdyb). Tematycznie wyróżniał się referat Mariusza Kowalskiego, poświęcony analizie wyników wyborów do rady m.st. Warszawy i Sejmu. Jak wykazały badania, etniczna i społeczna koncentracja ludności narodowości polskiej i obywateli żydowskich znalazła odzwierciedlenie w silnym zróżnicowaniu wyników wyborów w ujęciu przestrzennym i była wynikiem jasno określonych preferencji wyborczych tych grup. Jedynym ugrupowaniem wyłamującym się z podziałów etnicznych byli komuniści, jednakże stanowili oni niewielki odsetek względem całości głosujących populacji.

Na koniec warto podkreślić, że konferencja wyróżniała się interdyscyplinarnym

i wielodyscyplinarnym charakterem, co widoczne było nie tylko w szerokim wachlarzu dziedzin badawczych reprezentowanych przez prelegentów, ale przede wszystkim w ogromnym zróżnicowaniu tematycznym wystąpień, które bardzo często odbiegały pod tym względem od głównego nurtu badań geograficzno-historycznych. Uwzględniając jedynie merytoryczne argumenty, taki stan rzeczy można tłumaczyć atrakcyjnością krajobrazu kulturowego jako tematyki badawczej i konferencyjnej. Znaczna liczba uczestników, a także zróżnicowanie reprezentowanych podejść badawczych i ośrodków naukowych pozwalają mieć nadzieję na dalszą integrację środowiska, podejmowanie ciekawych inicjatyw naukowych i organizację kolejnych konferencji poświęconych geografii historycznej. ■

Łukasz Musiaka
(Łódź)

**„Kartografia wojskowa krajów
Młodszej Europy XVI–XX wieku”.
XXX Ogólnopolska Konferencja
Historyków Kartografii – Toruń–
Grudziądz, 13–15 października 2016 r.**

Na jubileuszową, XXX Ogólnopolską Konferencję Historyków Kartografii jej organizatorzy zaprosili uczestników do Torunia, który ma długie tradycje goszczenia spotkań z tego cyklu. Pierwszy raz historycy kartografii oraz kolekcjonerzy i miłośnicy dawnych map spotkali się tu już w 1978 r., na IV Konferencji poświęconej mapom archiwalnym, a po dziewięciu latach – na XII Konferencji, której tematem były dzieje kartografii fortecznej. Podobnie jak wówczas, obok Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN miejscowym współorganizatorem był Instytut Historii

i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Od 2011 r. działa w nim Zakład Historii Wojskowej, z którego inicjatywy jako przewodni temat konferencji wybrano kartografię wojskową krajów Młodszej Europy XVI–XX w., czyli obszaru zdefiniowanego przez Jerzego Kłoczowskiego jako państwa basenu Morza Bałtyckiego oraz Czechy i Węgry. Była to w znacznym stopniu kontynuacja tematu omawianego na dużej międzynarodowej konferencji pt. „Kartografia wojskowa krajów strefy bałtyckiej XVI–XX wieku”, zorganizowanej w Toruniu w październiku 1994 r. przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika oraz Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Rakietowych i Artylerii.

W dwupółdniowych obradach XXX Konferencji wzięło udział 38 zarejestrowanych osób oraz kilkunastu gości zaproszonych na sesję inauguracyjną. Tradycyjnie byli to przede wszystkim pracownicy wyższych uczelni, instytutów PAN oraz bibliotek naukowych, archiwów i muzeów, a ze względu na tematykę także przedstawiciele kartografii wojskowej. Nowością było wydzielenie w programie wystąpień przygotowanych głównie przez studentów oraz doktorantów uniwersytetów w Szczecinie, Toruniu i Lublinie. Ta część, nazwana „Panelem studenckim”, odbyła się pierwszego dnia w Muzeum im. ks. Władysława Łęgi w odległym o ponad 50 km Grudziądzu. Po powrocie do Torunia, drugiego i trzeciego dnia obradowano już w siedzibie Wydziału Historii i Archiwistyki UMK w dzielnicy uniwersyteckiej na przedmieściu Bielany. Łącznie w czasie grudziądzkiego panelu oraz czterech sesji tematycznych w Toruniu wygłoszono 29 referatów i komunikatów dotyczących (z paroma wyjątkami) dziedziny kartografii oraz obszaru i zakresu czasowego określonego w tytule konferencji.

Na panel studencki złożyły się: referat wprowadzający, dwanaście piętnastominutowych wystąpień studentów i doktorantów oraz specjalna prelekcja nestora